

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Постановка проблеми. Успішна професійна діяльність сучасного фахівця залежить не лише від накопичених ним знань, умінь і навичок, але й від особистісних якостей і здібностей, гнучкості й оригінальності мислення, вміння формувати ефективні стратегії вирішення техніко-економічних і соціальних завдань. У рамках традиційної педагогічної системи навчити цьому майбутнього фахівця було досить складно. Тому нині в якості актуального наукового і практичного завдання виникає необхідність дослідження і впровадження в освітню практику нових підходів до вибору змісту освіти.

Аналіз попередніх досліджень. На початку ХХІ століття термін «професійна компетентність» майбутнього фахівця є одним із найважливіших у педагогіці понять.

Передумовою виникнення особистісного орієнтованого підходу стала гуманістична теорія, представниками якої були Сократ, Платон, Арістотель, Сенека та ін. Вони прагнули до возвеличення людини та найбільш повного втілення в ній людської суті. В епоху Відродження, представниками якої були Томмазо Кампаннелі, Сірано де Бержерак та інші, людину вважали найвищою цінністю творіння. А пізніше Жан-Жак Руссо, Лев Толстой та інші висловили ідею вільного виховання, що допомагала б кожній людині розвивати свої здібності.

Поняття компетентнісної освіти, професійної компетентності уже понад 50 років досліджуються у зарубіжних країнах. Ці ідеї активно розробляли такі російські вчені, як Б. Гершунський, Б. Ельконін, І. Зимня, М. Кузьміна, А. Маркова, А. Хуторський, В. Шадріков, С. Шишов та ін.

Гуманістична традиція знайшла втілення в роботах К. Ушинського, С. Шацького та П. Каптерева, пізніше у працях А. Макаренка, В. Сухомлинського, І. Зязюна, Н. Ничкало та ін.

У другій половині ХХ століття питання необхідності використання особистісного підходу в психології та педагогіці неодноразово порушувалися В. Сухомлинським, І. Коном, А. Петровським, Б. Федоришиним, І. Бехом та іншими. Сучасні вимоги до формування особистісного підходу поступово визначались у дослідженнях В. Моляко, Л. Проколієнко, В. Століна, В. Татенка та ін.

Проблеми компетентності та компетенцій вивчали С. Гончаренко, Н. Бібік, Г. Овчарук, О. Пометун і ін.

С. Гончаренко визначив компетентність як «сукупність знань і умінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки діяльності, використовувати інформацію» [9, с. 149].

Як зазначає В. Кремень, «у міру наростання глобалізаційних процесів та пов'язаного з ними переходу до нових науково-інформаційних технологій відбувається зміна самої парадигми людського прогресу. Його сутністю, основним виміром і разом із тим основним важелем стає розвиток особистості, власне людський розвиток» [6, с. 5].

О. Пехота, посилаючись на думку В. Кременя, вважає, що в основу формування особистості мають бути покладені ідеї гуманістичної парадигми особистісно орієнтованої освіти та виховання. Мета особистісно орієнтованої гуманної освіти – не сформувані й навіть не виховати, а знайти, підтримати, розвинути людину в людині, закласти в ній механізм самореалізації [8, с. 3].

Мета статті полягає в розгляді формування особистісно орієнтованого підходу до формування професійної компетентності фахівців в умовах глобалізованого світу та економічної кризи.

Виклад основного матеріалу. Інтегрування української освіти в загальноєвропейський та світовий простір вимагає вдосконалення підготовки фахівців різних галузей господарства. Назріли питання, як готувати фахівців в умовах кризових явищ, що охоплюють усе більшу кількість країн; як і чому навчати молоду людину в глобалізованому світі, який перестав бути стабільним і визначеним; якими основними знаннями і компетентностями ми маємо озброїти сучасного студента, якщо не знаємо, в якій країні він житиме через 5-10 років і за якою професією буде працювати [3, с. 2].

Кожний студент має свої характерні особливості, індивідуальні риси, інтереси, мотиви і прагнення. Тому стандартизований зміст освіти студенти сприймають і засвоюють далеко не однакою. А це в майбутній професійній роботі може створювати певні труднощі. Тому між індивідуалізацією освіти і необхідністю задоволення соціальних вимог до професіоналізму фахівця виникає діалектична суперечність. Для її розв'язання сучасна психолого-педагогічна наука пропонує такі основні шляхи, як особистісно орієнтоване навчання, диференціація навчання за спеціалізаціями, застосування індивідуальних форм і активних методів навчання.

Ефективна реалізація кожного з цих шляхів, особливо в сучасних соціально-економічних умовах України, є досить проблематичною, оскільки всі вони вимагають не лише істотних фінансових витрат, але й витрат часу, матеріальної бази та інших ресурсів, яких національна вища школа наразі немає.

Однак індивідуалізація підготовки фахівця, що забезпечує і його належний професіоналізм, і особистісний розвиток, сприяє повному розкриттю його творчого потенціалу, продовжує залишатися актуальним завданням нашої системи освіти. Лише індивідуалізація може дати дійсний ефект професійної підготовки, при якій можлива реалізація ідеї формування національної гуманітарно-технічної еліти [11].

Наразі педагоги і психологи все більше усвідомлюють потребу у створенні та реалізації особистісного підходу до учня як одного з аспектів організації навчально-виховної роботи. Він має сприяти гармонійному і цілеспрямованому розвитку особистості учня як майбутнього професіонала в своїй діяльності, творчо розвиненого працівника і громадянина.

Особистісний підхід доцільно розглядати як важливий психолого-педагогічний принцип, основу якого становить сукупність вихідних теоретичних положень про особистість та практичних методичних засобів, які сприяють її цілісному розумінню, вивченню та гармонійному розвитку. Інакше кажучи, особистісний підхід – це певний методологічний інструментарій, розробка якого має спиратися на синтез установлених психолого-педагогічною наукою закономірностей будови, функціонування та розвитку особистості [10].

Зважаючи на складність розробки такого підходу, дослідники вважають за доцільне здійснювати його побудову на шляху переходу до нього від інших, більш розроблених підходів. Тому пропонуються такі його форми, як «особистісно-соціально-діяльнісний підхід» (О. Барабаншиков, М. Феденко), «принцип діяльнісно-особистісного підходу» (В. Андреев), «особистісно-діяльнісний підхід» (І. Зимня), «системний особистісно-діяльнісний підхід» (Л. Деркач), «індивідуально- особистісний підхід» (О. Савченко) тощо [8].

Як приклад, розглянемо особистісно-діяльнісний підхід, засновниками якого були Л. Виготський, О. Рубінштейн, Б. Ананьев, де «особистість розглядається як суб'єкт діяльності, що сама, формуючись у діяльності й у спілкуванні з іншими людьми, визначає характер цієї діяльності та спілкування» [4, с. 75].

Особистісно-діяльнісний підхід розглядається як єдність особистісного і діяльнісного компонентів. Цей підхід, з погляду першого компонента, припускає, що в центрі навчання виявляється студент – його мотиви; цілі, його неповторний психологічний склад, тобто його особистість. Виходячи з інтересів студента, рівня його знань і вмінь, викладач визначає навчальну мету заняття і формує, скеровує та коригує

весь освітній процес із метою розвитку особистості того, хто навчається. Відповідно мета кожного заняття під час реалізації особистісно-діяльнісного підходу формується з позиції кожного конкретного студента і всієї групи в цілому.

Така постановка питання стосовно навчання означає, що всі методичні рішення (організація навчального матеріалу, використані прийоми, способи, вправи тощо) переломлюються через призму особистості студента – його потреб, мотивів, здібностей, активності, інтелекту й інших індивідуально-психологічних особливостей.

Особистісний компонент особистісно-діяльнісного підходу полягає в тому, що в процесі викладання будь-якої навчальної дисципліни максимально враховуються не лише індивідуально-психологічні та статусні особливості, але й національні та статево-вікові. Це врахування здійснюється через зміст і форму самих навчальних завдань, через характер спілкування зі студентом. Адресовані студенту питання, зауваження, завдання в умовах індивідуально-діяльнісного підходу стимулюють його особистісну, інтелектуальну активність, підтримують і скеровують навчальну діяльність без зайвого фіксування помилок, промахів, невдалих дій. Тим самим, як підкреслює А. Маркова, відбувається не лише врахування індивідуально-психологічних особливостей учнів, але і формування, подальший розвиток їхньої психіки, пізнавальних процесів, особистісних якостей, діяльнісних характеристик тощо.

Процес особистісно орієнтованої перебудови навчально-виховного процесу ще досі відбувається спонтанно та повільно.

Як вказують вітчизняні науковці, «ідея особистісно орієнтованої педагогічної освіти тільки починає визначатися на двох рівнях: повсякденному і науковому. На повсякденному рівні викладачами ВНЗ часто обговорюються такі ідеї: поваги до особистості студента і визнання її унікальності; діалогічного характеру лекцій і практичних занять; співпраці і співтворчості як у навчальному процесі, так і в науково-експериментальній роботі; використання методів і прийомів часткової індивідуалізації навчання. У рамках концептуальних підходів здійснюються поки що окремі, розрізнені спроби створення умов персоніфікації підготовки» [8, с. 3].

Одним із конкретних виявів особистісно орієнтованого навчання є розробка і впровадження індивідуального підходу до організації навчальної діяльності студентів та управління нею. На наше переконання, цікавим і досить плідним прикладом практичної реалізації такого підходу є роботи Б.С. Агте, Е. Неймарка, А. Стегнія [1], О. Кобзара [5] та ін. Усі вони стосуються особливостей індивідуалізації пізнавальної діяльності студентів.

Як стверджує О.Б. Кобзар, «індивідуалізація процесу навчання у вищій школі України здійснюється в змістовному (складання спеціальних навчальних програм, індивідуалізація завдань) і дидактичному (добір форм, індивідуалізація методів організації навчання) аспектах, проводиться в напрямках, які розрізняються за:

- змістом і цілями індивідуалізації;
- способами здійснення індивідуального підходу;
- темпами виконання завдань» [5, с. 184].

Однак переважна більшість їх теоретичних положень і пропозицій та практичних рекомендацій цілком може бути застосована у вищих закладах професійної освіти й іншого профілю.

Вважаємо за доцільне під час підготовки фахівців доповнити схему індивідуалізації навчальної діяльності студентів, яку пропонує О. Кобзар, також індивідуалізацією за рівнем спрямованості особистості на лідерство. За цією характеристикою можна виділити такі типові мікрогрупи студентів:

1) яскраві лідери, яких доцільно готувати на роль майбутніх керівників досить високого рівня;

2) студенти з помірними лідерськими якостями і амбіціями, яких слід орієнтувати на виконання управлінських функцій як важливої складової професійної діяльності;

3) особистості, у яких важко виявити наявність лідерських рис, мають готуватися до виконавської діяльності з епізодичним здійсненням управління людьми;

4) виразні індивідуалісти, інтроверти, для яких найкращими умовами ефективною діяльності є самотність та ізоляваність. Їх найкраще орієнтувати на творчу роботу, яка не потребує значного спілкування з іншими людьми.

Вважаємо за доцільне реалізувати особистісно орієнтований підхід із забезпеченням диференціації по вертикалі (часовий аспект, від курсу до курсу) та по горизонталі (шляхом поширення принципів міждисциплінарної координації не лише на навчання, але й на виховання та освіту) [12, с. 17].

До чого і як ми маємо готувати молодих людей, щоб забезпечити їх життєвий успіх, щоб вони стали щасливими, якщо вже говорити високими словами? Які головні якості мають бути притаманні молодій людині для її творчого зростання, соціального благополуччя? Що має бути первинним в освіті?

Очевидно, насамперед, ми маємо навчити наших студентів жити серед людей, бути порядними, працьовитими, наполегливими, цілеспрямованими. Навчити вчитися, добре орієнтуватися у світі друкованої продукції та в електронному інформаційному просторі. Допомогти оволодіти здатністю до самостійного мислення, формування і вирішення нетривіальних завдань і задач. Навчити розумінню думок і почуттів інших людей, толерантності. Загартувати до ударів долі, виробити стресостійкість. Дати їм у першу чергу такі загальні знання, озброїти такими універсальними вміннями, виплекати такі риси характеру, які дозволили б у майбутньому гідно сприймати можливі життєві зміни, успішно адаптуватися до нових умов і напрямів діяльності, забезпечили професійну мобільність.

Які компетентності ми маємо формувати у майбутніх фахівців?

Європейська довідкова система виділяє вісім ключових компетентностей, формування яких має розпочинатися вже зі шкільної та студентської лав незалежно від вибраної людиною професії. Серед них: спілкування іноземною мовою; навчатися вчитися; міжособистісна, міжкультурна і соціальна компетентності; громадська компетентність; підприємливість; культурне самовираження [3, с. 2].

Стверджується, що саме володіння необхідними компетентностями є тим спільним, що притаманне успішним людям різних професій. Все, що пов'язане з компетентностями, обумовлене досвідом діяльності суб'єкта. Поза діяльністю вони не формуються, не проявляються і не можуть бути оцінені. Необхідно забезпечити студентів навичками діяльності. Причому, в узагальненій формі, так як зміна виду діяльності стає нормою.

Висновки. Отже, головною метою особистісно орієнтованого підходу у формуванні професійної компетентності майбутніх фахівців має стати не озброєння знаннями, не накопичення їх, а формування вміння діяти зі знанням справи. Одержати міцні знання можна лише оперуючи ними, використовуючи їх у власних діях. Дія являє собою вихідну форму розуміння. У навчанні важливо дотримуватися послідовності в організації засвоєння матеріалу: «діяльність – знання – мислення». Дійсним стимулом розвитку пізнавальної активності студента є життєва потреба в одержаних знаннях. Потрібна діяльність, яка пов'язана з виявленням життєво-практичних значень знань. Тому важливим є лабораторно-практичні роботи з елементами пошуку, навчально-дослідницькі роботи, творчі завдання. Вони формують узагальнені уміння, самостійність, критичність, креативність, гнучкість розуму [3, с. 2].

Активність студента є основою сучасного процесу навчання. Лише активний процес засвоєння знань дає позитивний результат. Студенти мають усвідомити безмежний потенціал спільного пошуку, спільної творчості. Функція викладача – каталізувати цей процес.

На наш погляд, особистісно орієнтований підхід являє собою ефективний засіб реалізації концепції підготовки національної гуманітарно-технічної еліти як важливої передумови відродження України.

Література:

1. Агте Б.С., Формы и методы направленного обучения и контроля знаний на кафедре нервных болезней/ Агте Б.С., Неймарк Е.З., Стегній А.С. // Вопросы педагогики и психологии высшей медицинской школы. - К.; Донецк, 1983. - С. 126-128.
2. Гуревич Р.С. Інформаційно-комунікаційна компетентність майбутніх магістрів педагогічної освіти// Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми// зб. Наук. пр. – Вип.31/Редкол.: І.А.Зязюн (голова) та ін. – Київ – Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2012.-С. 3-7.
3. Домінський О.С. Готувати до діяльності/ О.С. Домінський // Фахівець. – 2012. -№1. – С.2.
4. Зимняя И. А. Педагогическая психология : учебник для вузов. - Изд. второе, доп., испр. и перераб. - М.: Логос, 1999. - 384 с.
5. Кобзар О. Б. Роль індивідуалізації пізнавальної діяльності в наступності навчального процесу в медичному університеті // Неперервна професійна освіта: теорія і практика : зб. наук, праць / за ред. І. А. Зязюна та Н. Г. Ничкало: У 2 ч.- Ч.2.- К., 2001.-С. 183-188.
6. Кремень В. Г. Освіта в Україні. Доповідь на Другому Всеукраїнському з'їзді працівників освіти/ В.Г. Кремень // Гуманітарні науки. - 2001. - № 2. - С. 4-17.
7. Курсовые и дипломные работы в медицинском институте // Здравоохранение Российской Федерации. - 1986. - № 9. - С. 35-37.
8. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / за заг. ред. О. М. Пехоти. - К. : А. С. К., 2001.-256 с.
9. Професійна освіта: Словник : навч.посіб./ уклад. С.У.Гончаренко та ін. ; за ред.Н.Г. Ничкало.- К. : Вища школа, 2000.- 149 с.
10. Рибалка В.В. Особистісний підхід у профільному навчанні старшокласників: Монографія / за ред. Г.О.Балла. – К. : ПППО АПН України, 1998. - 160 с.
11. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ Л.Л., РОМАНОВСЬКИЙ О.Г., ПОНОМАРЬОВ О.С. Формування і реалізація концепції підготовки національної гуманітарно-технічної еліти в НТУ «ХПІ» ТОВАЖНЯНСЬКИЙ Л.Л., РОМАНОВСЬКИЙ О.Г., ПОНОМАРЬОВ О.С. : Навч. посіб. - Х.: НТУ «ХПІ», 2002. - 160 с.
12. Фоміна М. Особистісно орієнтований підхід у проектуванні змісту освіти / М. Фоміна// Педагогіка і психологія професійної освіти // Науково-методичний журнал. -2002. - №5. – С.13-19.

Розглядається особистісно орієнтований підхід у формуванні професійної компетентності майбутніх фахівців, необхідність особистісно орієнтованого підходу під час проектування змісту освіти. Актуальність такого підходу підтверджує необхідність досліджень щодо його впровадження.

Ключові слова: особистісно орієнтований підхід, професійна компетентність, навчально-виховний процес, індивідуалізація процесу навчання, активність студента, потенціал пошуку.

Рассматривается личностно ориентированный подход в формировании профессиональной компетентности будущих специалистов, необходимость личностно ориентированного подхода при проектировании содержания образования. Актуальность такого подхода показывает необходимость исследований по его внедрению.

Ключевые слова: личностно ориентированный подход, профессиональная компетентность, учебно-воспитательный процесс, индивидуализация процесса обучения, активность студента, потенциал поиска.

Considered individually oriented approach in shaping the professional competence of future specialists, need individual approach when designing educational content. The relevance of this approach shows the need for research on its implementation

Keywords: Personality oriented approach, professional competence, training and educational process, individualization of learning, student activity, potential search.